

ב"ק צז

שווערד

1. ספר דבר יעקב

א] ומי אמר רב עבדא כמקרקעי דמי והאמר רב דניאל ב"ר קטינא אמר רב התוקף בעבדו של חברו ועשה בו מלאכה פטור – ומבארים תוס' דהקושיה למה לא משלם איגרא היכא דעבד קאי לאיגרא, אלא ראיא שיש גזילה בעבדים [ולכן יש לגזול בו קניני גזילה] ומשלם כשעת הגזילה ופטור משלם שכר עבור מה שעבד בו, אבל אם עבדים אינם נגזלים הוי כעובד בשל חברו ולמה פטור מאגרא.

ומבואר בגמ' שגזולן פטור משלם שכירות. וכן מבואר בגמ' להלן גבי ספינה דאם ירד לגזלותא פטור משכירות, ומבאר רש"י [ד"ה נחית] דכל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה. וכן מוכח מהגמ' לעיל גבי ההוא דגזל פדנא דתורי מחבריה והקשה רבא שפטור לשלם אפי' שכר דכל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה.

והטעם שגזולן פטור לשלם שכירות אפשר לבאר בכמה אופנים.

א] הש"ך [סימן שסג-ח] כתב הטעם כיון שברשות גזולן הוי ובדידיה דנפשיה קעביד מלאכה, ונראה כוונתו כיון שיש לגזולן קניני גזילה הוי כמשתמש בשלו. [ומובן יותר לפי האחרונים [הנ"ל צה. אות ו, העונג יו"ט [סימן כט] והק"ש [אות יד] קה"י [קידו' כא] והחזו"א סימן טז-יג] שביארו שרק חיוב השבה מונע מהגזולן לקנות לגמרי, ולכן לענין השתמשות שאינו סתירה להשבה הוי שלו ולכן פטור משלם שכר.]

ב.] כיון שהתורה חייבה גזולן להשיב כל החפץ

לא חייבה תורה יותר מזה, כמו שא"א לחייבו אם גזול שנית והשתמשות הוי כגזילה שנית. [כ"כ בקו"ש ב"ק אות קמ וב"ב אות קפט ובאמרי משה סימן לב-כו וברכ"ש סימן ד], ולפ"ז יהיה פטור גם מדין מזיק [כפי שיבואר להלן אות ו ועיין להלן צה. אות יג].

ג. בחי' ר' שמואל [סימן יב-ג] כתב בשם הגרש"ש דגזולן פטור לשלם על ההשתמשות מדינא דשינוי קונת, דהשתמשות הוי דבר חדש שלא היה בזמן הגזילה, ולכן אינו כעין שגזל וקונהו הגזולן. וכן מבאר באילת השחר [לעיל צו:].

ד. הסמ"ע [סימן שסג-יג] כתב דגזולן פטור לשלם שכר משום תקנת השבים, ולכן כתב הרמ"א [בשם הרמ"ה] שאם הגזולן השכירה לאחר אין השכר שלו דבזה אין תקנת השבים. הב"י [סימן שסג הובא בט"ז] פליג וסובר שאם הגזולן השכירה לאחר השכר שלו, דכיון דכל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה אין נ"מ אם הגזולן השתמש או השכירה לאחר.

ה. התרוה"כ [סו"ס שסג] והחזו"א [סימן כה-ה] מקשים על הסמ"ע שלא נמצא בדברי הראשונים שהוי תקנה דרבנן אלא הוי דין דאורייתא דוהשיב את הגזילה אמר רחמנא ולא שכר מלאכתו. מיהו השיטה [צו:] כתב בשם ר' יונתן לגבי ההוא גברא שגזל פדנא, שכל השבח הוי של גזולן משום תקנת השבים. ועיין להלן אות ו ואות ט.

2. ספר דבר יעקב

ב] ואי ס"ד עבדא כמקרקעי דמי אמאי פטור הכא במאי עסקינן שלא בשעת מלאכה – הרי"ף הביא להלכה שהתוקף בעבדו של חברו פטור היכא דלא ביטלו ממלאכה.

ומקשה השל"ט'ג למה קאמר הרי"ף שפטור רק אם לא ביטלו ממלאכה, הרי הרי"ף פוסק כמ"ד עבדי כמטלטלי שפוטר אף בשעת מלאכה.

ד. הקה"ח [סימן שסג-ב] מתרץ דבכל גזל של עבד איכא שתי סיבות לחייב. א. בתור גזולן ב. בתור מזיק שמבטל העבד ממלאכתו וחייב לאדונו תשלום שבת. וסובר הר"ף דאף אם יש גזילה בעבדים וא"א לחייב הגזולן על מה שהשתמש בעבד [כיון דקנה בעבד קניני גזילה], מ"מ נחייבו בתור מזיק לשלם חיוב שבת לאדונו, ולכן הוצרך הר"ף לומר שמירי שלא בשעת מלאכה. והא דהבין המקשן שאם יש גזל בעבדים אפשר לאוקמי בשעת המלאכה, מבאר הקה"ח שגם למקשן מירי שלא בשעת מלאכה אלא דהיה סבור שזה רק סיבה לפטור משבת, אבל היה קשה לו שיתחייב מדין נהנה [שהוי זה נהנה וזה חסר], ומוזה מוכיח שיש גזילה בעבדים ויצא מרשות בעלים ואינו נהנה משלהם. ומתמצת הגמ' דאף שאין גזילה בעבדים כיון דניחא לבעלים שלא לסתרי אינו חייב בתור נהנה דהוי זה נהנה וזה לא חסר.

3. ספר ים של שלמה - בבא קמא פרק ט אות ט

אמר רב יוסף הדרי בי. והאי סוגיא איתא נמי בפ' איזהו נשך (ב"מ ס"ד ע"ב). ופי התם הרמב"ן, לאו דחייב ליתן לו שכר אח"כ, דאין כאן צד ריבית. כיון דזה נהנה וזה לא חסר. ולא קיימא לאגרא ליכא כאן ממון. ואפילו לצאת ידי שמים אינו צריך. והא דאמר הכא צריך להעלות לו שכר. ה"ק, אם בא לדור לכתחלה בחצירו, לא ידור בו בלא שכר. דמיחזי כריבית, שבשביל חובו נכנס לדור בו. אבל אם כבר דר בו לא מחייב. וכתב הרא"ש התם (סימן ט"ז-י"ז) וכן נראה עיקר, כדמשמע בעובדא דרב יוסף, דאמר הדרי בי. ולא אשכחן שנתן לאדוניהם מאומה, לצאת ידי שמים ע"כ. וכתב הרא"ש הכא (סימן ח') מכאן משמע שצריך המלוה ליזהר מאוד הרבה, שלא יהנה משל הלוה כלום, דהא אסרינן הכא לדור בביתו חנם, אפילו בחצר דלא קיימא לאגרא. ובפרק איזהו נשך (ב"מ ס"ד ע"ב) משמע, דאפילו בגבירא דלא עביד למיגר אסור. א"כ אפילו היה אוהבו כ"כ שהיה רגיל להשאילו בהמתו וכליו. יאסר עתה, אף בדברים שאין רגילות ליטול שכר. וכתבו התו' (ד"ה הלוהו) דלא אסרינן אלא מילי דפרהסיא, דאוושו טובא. כגון לדור בחצירו, ולתקוף בעבדו. אבל להשאיל כליו מותר. דבלאו הכי הוי משאיל ליה.

4. ספר קובץ שעורים ח"א - מסכת בבא קמא דף צז/א

(קכג) דף צ"ז. גבי ספינה אי נחית אדעתא דגזילה משלם פחתה. והקשה הראב"ד דאי ליכא שינוי לימה ליה הש"ל כמו בכחשא דהדרא ...

(קכד) עוד כתב הראב"ד לתרץ דאיירי בשואל שלא מדעת דאף דחייב באונסין מ"מ שמין לו השברים אפילו בפחת דאית ביה שינוי כשואל דלא קנסינן ליה כולי האי, ויש לפרש כוונתו דשואל שלא מדעת כיון שלא נתכוין לגזול כולו אינו קונה בשינוי

5. ספר ים של שלמה - בבא קמא פרק ט אות י

והאי נחית אדעתא דאגרא. נ"ל דלאו דוקא קאמר. אלא כל היכא שלא נכנס אדעתא דגזלנותא נקרא אדעתא דאגרא, כלומר, שלא נכנס בחזקה ובגזילה, אלא סבר בדעתו, אף אם יפסוק הדיין עליו תשלומין ישלם.

6. ספר קובץ שעורים ח"א - מסכת בבא קמא דף צז/א

(קכח) ומה הוא אינו ניכר דיש לפרשו בשני אופנים. א) שיהא ניכר על החפץ שיש בו הפסד, ב) שההיזק בעצמו יהא דבר מוחשי לאפוקי אם ההיזק הוא ברוחניותו של החפץ כגון איסור או פסול ופליגי בזה אמוראי גבי פסלתו מלכות. דהפסול בעצמו אינו מוחש, אבל הכל מכירין שנפסדה המטבע

7. ספר אור שמח - הלכות חמץ ומצה - פרק ג - הלכה ת

אמנם נתבונן דהמשנה אמרה גזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר הרי שלך לפניך ודייקו קצת מהאחרונים שדוקא בעבר עליו הפסח הא בתוך הפסח לא מצי אמר הרי שלך לפניך אם כן בתוך הפסח אם יגנב ויאבד חייב לשלם דלא מצית למימר דבמה

דהוי ברשותו כבר אמר הרי שלך לפניך דהא דהא בתוך הפסח לא מצי למימר הכי ותו באחריותו קאי ועבר בבל יראה וחייב ללבער ואיך אמר א"צ: אולם יש לראות טעמא מאי לא מצי אמר בתוך הפסח הרי שלך לפניך וכבר פקפקו בו האחרונים ולדעתי תליא ברבוותא דפרק הגזול קמא פליג רב יהודא עם רב הונא בסלע שנפסלה ר"ה אמר פסלתו מלכות ורב י הודה אמר פסלתו מדינה אבל פסלתו מלכות היינו נסדק ומכל שכן מתרומה ונטמאת התם לא מינכר הכא מינכר היזיקא והוי שנוי ולא מצי אמר הרי שלך לפניך ופירש"י הכא מנכר היזיקא שאין צורה זו דימה לצורה של כל היוצאים עכשו וכשגזלה היו כל צורות המדינות שוות לה וקיוטב פלוגתתם אם הוי' היזק שאינו ניכר ולא נעשה שנוי בהדבר הנגזל עצמו אלא שהשנוי בא מצד זולתו שאין צורות היוצאות עכשו דומות לה רב יהודא סבר דהוי היזק ניכר ורב הונא סבר דלא הוי היזק ניכר אם כן בחמץ תוך הפסח לרב יהודא הוי כמו פסלתו מלכות דהוי היזק ניכר שאין צורת הלחם שהוא תוך הפסח דומה לצורת חמץ וכן בטעמו שניכר החימוץ שהוא דבר שניכר בו וכשגזל היו הצורות והטעמים דומים לה. ודוקא בפת שעייפשה אמר דלא ידע בה אי חמץ אי מצה ולא מצי אמר הרי שלך לפניך: וא"ת לפי זה דבתוך הפסח לא מצי לומר הש"ל מפני דהוי כפסלתו מלכות אם כן כי עבר הפסח נמי הרי כבר קנהו בשנוי והוי זוזי דעבדינהו נסכא אף על גב דהדר עבדינהו זוזי פנים חדשות באו לכאן כן הכא הלא כבר קנהו בשנוי ואיך מצי אמר הש"ל בזה נראה דאי מהדר לי' תוך הפסח לנגזל הרי מוכרח הנגזל לבער אותו מן העולם ואין כאן הוי שנוי דלא הדר ולא מצי אמר הרי שלך לפניך:

8. ספר שערים מצויניים בהלכה

א"ל רבא לרב יהודה. הקשה בשו"ת תירוש ויצהר (ח"א סי' עח) הא אמרינן במס' קידושין (עב:): יום שמת רב יהודה נולד רבא, וא"כ היאך דיבר רבא עם רב יהודה נומה"ט יש גורסים כאן רבה, עי' במסורת הש"ס, [ותירץ על פי מש"כ התוס' במס' שבת (קג. ד"ה וריב"ק) לגרוס בדברי הגמ' בקידושין עד שלא מת רב יהודא נולד רבא, ומשמע שכבר היה בעולם, וכתב שם ראיות לגירסא הזאת. ועי' ברא"ש מס' סוכה (פ"א ה"ט) דרבא היה תלמידו דרב יהודה. ואפשר לומר דהא דאמרי' בגמ' יום שמת ר"י נולד רבא, דנולד לאו דוקא, רק דאז נתגדל בתורה ובמעשים טובים, וכדכתב בהגהות מלא הרועים מס' פסחים (קד:): לגבי יום שמת רבא נולד רב אשי. ועי' בהגה' מהריעב"ץ כאן.

9. ספר קובץ שעורים ח"א - מסכת בבא קמא דף צז/ב

(קלב) ובהא דיכול לומר הוציאו במישן ומייתי בגמ' ממע"ש, ומוכח דזה תלוי אם יש עליה שם מטבע על ידי שיוצא במקום אחר, ולפי"ז צ"ע מאי נ"מ אי אית ליה אורחא למיזל להתם או לא ואיך תלוי שם מטבע בדידיה:

10. ספר מהרי"ץ חיות

דף צו ע"ב גמרא כוזביות ירושלמית. כ"כ בירושלמי פ"א דמעשר שני מנזאר בהדי' כפרת"י הראשון דכוזביות היינו מטבע של בן כוזיבא ומפורש החס מטבע שמרד גנון בן כוזיבא וע"ש כל הסוגיא וכן מפרש החס הטעם שיהיה כל המעות יולאות בירושלים משום דכתיב יפה נוף משוש כל הארץ ע"ש:

11. עיני בהג' יעב"ץ ד"ה כוזיבות

דף צו ע"ב כוזביות. כי לפ"א דרש"י ג"ל של בן כוזיבא שנעשו כשאלך שמה עדיין היה בית שני קיים או אע"פ שנשרף הכול. כי בזמן שאין בית. מ"ש ירקב. ונפדה אפי' בש"פ כמ"ש בר"מ בפ"ב דמ"ט. אבל באמת נראה שנשעת לכידת ירושלים נחרב הבית כולו עם חומות ירושלים ועמ"ש בקצת"ה בסופו. גם א"ל לומר כוזביות ירושלמיות חדא ניכוו דבן כוזיבא לא מלך בירושלים רק בנייתר:

12. ספר דבר יעקב

ג) איתביה רבא לר"ג אין מחללים על המעות שאינם יוצאות וכו' - הראשונים מקשים למה פריך רק לר"ג אליבא דשמואל ויותר קשה על רב שסובר שנותן לו מטבע היוצא באותה שעה אפי' יש לו דרך למישן, ואיך יכול במע"ש לתת מטבע שאינה יוצאת כאן.

א) בעל המאור והרשב"א תי' שלפי רב היה אפשר לתרץ שרב תנא הוא ופליג .

✓ ב. עוד תירץ הרשב"א בשם הראב"ד דרב יתריך שגם מטבע שאינה יוצאת הוי כסף שיש לו צורה ולכן מהני למע"ש, ומ"מ לשלם הלואה אינו יכול משום שכיון שהלוה על המטבע הוי כאילו התנה עם הלוה שישלם מטבע שיוצאת באותו מקום. וכן תירצו הפנ"י והמדו"ב, וביארו דלפי ר' נחמן א"א לתרץ כן, משום דקשה אם מלוה אינו דומה למע"ש משום שהתנה, א"כ לא יוכל ליתן מטבע שאין יוצא כאן אף אם המטבע יוצא במישן, וע"כ סברת ר"ג לא משום שאיכא תנאה אלא משום שאם אינו יוצא אינו מטבע, ולכן פריך ממע"ש שהוי מטבע.

✓ ג. הפנ"י תירץ עוד דלפי רב ידע שאפשר לתרץ שיש חילוק אם מלכיות מקפידות, ורק לפי שמואל סבר המקשן שא"א לתרץ כן, משום שאם שמואל מיירי היכא דמלכיות מקפידות היכי מצי ממטי להו.

13. ספר דבר יעקב

ה) אין מחללין על מעות של כאן והן בבל ושל בבל והן כאן - הרמב"ם [מעש"ש ד-יד] כתב, מי שנמצא בא"י ויש לו מעות בבבל, אם הם מעות א"י מחלל עליהם ואם הם מעות בבל אין מחלל. יוצא לפי הרמב"ם שתלוי אם הכסף שעליו מחלל יוצא במקום בו נמצא המחלל, ולא תלוי אם אם הכסף יוצא במקום שבו נמצא הכסף.

✓ והראב"ד משיג שבגמ' מבואר שאין קפידא איפה האדם המחלל עומד, אלא תלוי במעות אם יוצאים במקום שהן נמצאות, ולכן מעות של בבל בא"י או של א"י בבבל אין מחללים, ושל בבל בבבל מחללים.

✓ הכס"מ כתב שע"כ צ"ל שהיה לרמב"ם גירסא אחרת.

רש"י כתב: אין מחללין מע"ש על מעות של כאן ירושלים, והמעות והבעלים בבבל הואיל ואין יוצאות מיד במקום שהן שם. ומשמע מלשון רש"י

14. חדושי הרשב"א על מסכת בבא קמא דף צז/ב

הא דאמרין דזבין להו בהמה ומסיק לה. קשיא דהא קי"ל (ב"מ מד. ב) דטבעא אפירי לא מחללינן חוץ לירושלים. י"ל דה"ק דכי זבין בהו אפשר דמסיק לה התם, כסף צורה הוא. וא"נ מפני הדחק מתירין לו לקרב לארץ ישראל במעותיו, וממקום קרוב אם לא יכול להוציאם יקנה בהמה ויעלנה. כך תירץ הראב"ד ז"ל. וא"ת והא אפי' בירושלים אין לוקחין בהמה במעות מעשר שני, וכדתניא בפרק האיש מקדש (קדושין נה, ב) אין לוקחין בהמה במעות מעשר שני. תירצו בתוס' דפלוגתא היא בסוכה בפ' לולב הגזול (מ, ב) דתניא אחד שביעית ואחד מעשר שני מתחללין על בהמה חיה ועוף דברי ר"מ, וחכמים אומרים על שחוטין מתחללין על חיה אין מתחללין, ור' מאיר אפילו לכתחלה שרי, וכדמוכה בתוספתא שביעית (פ"ז ה"ד) דתניא אחד שביעית ואחד מעשר שני מחללין אותו על חיה ועוף ועל בהמה בעלת מום בין חיה בין שחוטין, וחכמים לא אמרו אלא שחוטין, והכא כר"מ. ודוקא זכרים אבל נקבות לכ"ע אסור. דחיישינן שמא ישהה ויגדל מהם עדרים, וכדאמרין בסוכה (שם) מחלוקת בזכרים אבל בנקבות דברי הכל על שחוטין מתחללין ועל חיה אין מחללין שמא יגדל מהן עדרים:

15. ספר שערים מצויינים בהלכה

דזבין בהו בהמה ומסיק לירושלים. פירש הרמ"ה מסתברא דדוקא בהמה שמתרת באכילה, על מנת דאכיל להו בירושלים.
כתבו התוס', הא דאין לוקחין בהמה ממעות מעשר שני פרש"י בקידושין (נה:): דשמא תכחיש בטורח הדרך, ואין הטעם בשביל כן אלא הטעם הוא שמא יגדל מהן עדרים עדרים. והנה ברש"י שם כתב עוד טעם, משום דכתיב (ראה יד-כה) "וצרת הכסף", דהתורה הקפידה בכסף צורה, והתוס' שם הקשו עליו מהגמ' כאן דזבין בהמה בבבל להוליכה ולאכלה בירושלים שרי ולא בעינן כסף צורה, ועל הטעם משום כחשא, לא קשה כולי האי, דאיכא למימר דיותר טוב לקנות בהמה ולהעלותה לירושלים, ואע"ג שמתכחשת מטורח הדרך, מלהביא המעות של בבל שאינם יוצאים לירושלים.

16. ספר דבר יעקב

כאן בזמן שיד ישראל תקיפה על אומות העולם כאן בזמן שיד אומ"ה תקיפה על עצמן – הראב"ד והמאירי מבארים בזמן שיד ישראל תקיפה הוי כשכל ישראל עולים לרגל מכל הארצות, ולכן תיקנו שיהיו כל המטבעות יוצאות בירושלים אבל בזמן שיד אומ"ה תקיפה היו עולים רק מא"י ולא הוצרכו לאותה תקנה. השיטה מביא את הרמ"ה שפירש להיפך, בזמן שיד ישראל תקיפה היו יכולים להעלות פירות לירושלים ולא הוצרכו לתקן שיהיו כל המטבעות יוצאות, אבל בזמן שאין יד ישראל תקיפה יש שיבושי דרכים ולא יכלו להעלות פירות ולכן הוצרכו לתקן שיהיו כל המטבעות יוצאות בירושלים.

17. ספר שערים מצויניים בהלכה

דוד ושלמה מצד אחד וירושלים עיר הקודש מצד אחר. כתב בילקוט הגרשוני, דטבע האדם להיות להוט אחר הממון, מי שיש לו מנה רוצה מאתים, לכן במטבע של ירושלים שמו לזכרון להם מעלת דוד ושלמה, דדוד המלך לא נטה אחר הבצע למלא אוצרותיו בכסף זהב, רק הכין אוצרותיו לבנות ביהמ"ק, וכן בימי שלמה אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה, ולא היו להוטים אחר הממון, וזהו דוד ושלמה מצד אחד וירושלים מצד אחר, דהרי ירושלים היא עיר הקודש, וכל אחד רוצה לבלות ימיו שם בקדושה ובטהרה וכו'.

18. ספר שערים מצויניים בהלכה

לאברהם]. או יעלו על לבם בימי הבחורות שיעסקו בצדקה, וגם יעשו כן בימי הזקנה, כמש"כ (ישעי נח-ח) "והלך לפניך צדקך". ועי' בחידושי הגאונים על העין יעקב, שמטבע הבחור להיות זריז ואומץ הלב, וטבע הזקן להיפך מזה, דאז השכל גובר על הגוף, וכשהוא בחור יסתכל בצד המטבע של זקן ולהיות עצל מלעשות הרע, וכשהוא זקן יסתכל בצד המטבע של בחור להיות רץ כצבי לעשות רצון אביו שבשמים, עי"ש. וכן מפרש בייטב לב (חיי שרה אות א ד"ה ואברהם), דבימי בחורותו נדמה לו כאילו הוא זקן ותש כח ולא חטא, ובהיותו זקן ותש כח נדמה לו כאילו הוא בחור בתוקפו וגבורתו לעבודת השם, וזהו ואברהם זקן זה שקנה חכמה, וגם בהיותו רק בא בימים, היינו בימי בחורותו, וכן בהיותו זקן ממש נדמה לו כאילו רק בא בימים ולא בשנים נועי' מש"כ שם עוד בסוף פרשת תרומה ד"ה און. ועי' בשם משמואל (לך לך) דאע"פ שבגופם היו זקנים, מ"מ נהגו כבחור ובתולה לעבודת השם שהתחילו בכל פעם מחדש. ובדברי תורה (ח"ג סי' פח) הביא

מטבע של אברהם אבינו זקן וזקינה מצד אחד ובחור ובתולה מצד אחר. אפשר לומר דבא לרמוז אם רוצה להיות מטבע שלו קודש לה', כאברהם אבינו שעסק בצדקה וגמ"ח, וכדכתיב (וירא יח-יט) "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו... לעשות צדקה ומשפט" נועי' בגמ' כתובות (ח:): גומלי

19. ספר בניהו בן יהוידע על בבא קמא דף צז/ב

והנה רש"י ז"ל פירש בחור ובתולה על יצחק ורבקה, אך מהרש"א ז"ל פירש גם זה על אברהם ושרה, שנעשה להס נס אחר היותם זקן וזקנה, שנעשו כמו בחור ובתולה. וי"ל למה כתבו בחור ובתולה על אברהם ושרה, דלא מצינו שחזר לשרה אמנו ע"ה דם בתולים גם כן, אלא רק חזרה לנערותה מצד הקמטים שנתפתחו, ושומן העור והבשר, ואם כן הוה להו למימר נער ונערה, ולפירוש רש"י ניהא, דקאי על יצחק ורבקה קודם נשואין, ונרמז בזה שיצחק בעודו בחור היה צדיק כמו

הזקן אברהם אבינו ע"ה הכתוב בעבר השני, וכן רבקה בהיותה בתולה היתה שלימה בצדקות, כמו הזקנה היא שרה אמנו ע"ה הכתובה בעבר השני:

ועוד נ"ל בס"ד, לפי פירוש מהרש"א ז"ל, דמפרש דקאי הכל על אברהם ושרה, בא ללמד מטבע זה, דאהבה שהיתה ביניהם אינה אהבה גופניית, דאז כפי הטבע תהיה הלוך וחסור, וכל מה שיזקינו בשנים גם אהבתם תהיה זקנה וישנה מצד שניהם, אלא אהבתם היתה אהבה נפשית, שהוא אוהב אותה מחמת צדקותה, והיא אוהבת אותו מחמת צדקותו, ולכן אע"פ שמצד מספר השנים הם זקן וזקנה, עם כל זה מצד האהבה הם אהבת בחור ובתולה, שהיא אהבה חדשה ואינה ישנה. ונראה לרמזו ראשי תבות זקן וזקנה בחור בתולה, הוא בזב"ז, לרמז שהם בזבוז ממון רב להכנסת אורחין, אברהם אבינו ע"ה לאנשים, ושרה אמנו ע"ה לנשים, וסופי תבות זקן וזקנה בחור בתולה הוא אותיות הנהר, שהם היו בסוד הנהר הגדול הידוע, שרמז עליו הכתוב [בראשית ב' י"ד] והנהר הגדול נהר פרת, ולזה אמר [יהושע כ"ד ב'] בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם:

20. ספר שם משמואל פרשת לך לך - שנת תרע"ט

וי"ל שזה מטבעו של א"א זקן וזקנה מכאן בחור ובתולה מכאן, וברש"י ב"ק (צ"ז ע"ב) בחור ובתולה הם יצחק ורבקה. ולפי"ז לא יצא המטבע עד אחר לידת יצחק. ולולא פירושו יש לפרש דקאי על אברהם ושרה עצמם, שהתחילו בכל פעם מחדש כאלו היו בחור ובתולה ולא נתיישנה העבודה אצלם. ונראה שזהו שאנו אומרים בזמירות שבת בחמרא גו כסא ומדאני אסא לארוס וארוסה להתקפא חלשין:

21. ספר שערים מצויניים בהלכה

מטבע של אברהם אבינו זקן וזקנה מצד אחד וכו'. מצינו כזה במד"ר (אסתר פ"י-יב) ומה מוניטיה שלו. מרדכי מכאן ואסתר מכאן וכתבו התוס' שלא היה בו צורת זקן וזקנה מכאן וצורת בחור ובחורה מכאן, דהרי אסור לעשות צורת אדם, אלא כך היה כתוב תיבות אלו על המטבע. ועי' בבן יהוידע שכתב הכרח לדבריהם. וכ"כ בחי' הרשב"א דלא היתה על המטבע צורת אדם, דפרצוף אדם אסור. אבל בתוס' מס' ע"ז (מג. ד"ה לא, מג: ד"ה שאני) כתבו שלא נאסרה רק צורת אדם שלימה, אבל חצי פרצוף מותר, וכ"כ בשו"ע (יו"ד סי' קמא ס"ז) שלא אסרו בצורת אדם דוקא צורה שלימה, אבל צורת ראש או גוף בלא ראש אין בה איסור. ולפי"ז אפשר ליישב קושית התוס', שעל המטבע היתה רק צורת הראש. ועי"ש בפתחי תשובה (סק"י) בענין צורת רבי אלעזר אב"ד אמשטרדם מה שהביא משאילת יעב"ץ. ועי' בשו"ת חת"ס (ח"ו סי' ו) בענין טס כסף של כלי קודש שבולטת בו צורת משה ואהרן, וכתב שם סברא, דצורות אלו ידועים הם שאינם נעבדים דידוע הוא שאינם נעשים לע"ז, ומסיק דדי לקטוע ראש חוטמו וא"צ

להפחית הצורה. ועי' מה שכתבנו במס' ע"ז (מג: ד"ה ואיזו) אי מותר להשהות צורת אדם בזה"ז. ואי יש חילוק בין צורת אדם בולטת או שוקעת, ועי"ש עוד (ד"ה חותמה) בענין ציור בצבע ועי' עו"ש (נ. ד"ה דאפילו) בענין זה.

22. שו"ע יורה דעה - סימן קמא

(ז) יש מי שאומר שלא אסרו בצורת אדם ודרקון אלא דוקא בצורה שלימה בכל איבריה, אבל צורת ראש או גוף בלא ראש, אין בה שום איסור לא במוצאו ולא בעושה, (וכן נוהגין):

23. חזושי הרשב"א על מסכת בבא קמא דף צז/ב

והלכתא כרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע דעבד עובדא בעד עשרה בתמניא... והוא דלא זל תרעא מחמת אותו תוספת, אבל בדזל תרעא אפילו כל שהוא לא, דהא איכא משום רבית ואפ"ל לא זל תרעא מחמת התוספת כל שהוסיפו עליו יתר מעשרה בתמניא אינו נותן לו אלא כשיעור המטבע הראשון, ואין אומרים נותן לו כפי עשרה בתמניא ושאר ינכה, דקי"ל (ב"ב צד, א) דאם בא לנפות מנפה את כולה, וכדתירץ רבין בפרק המוכר פירות (שם ב) ולא את המותר בלבד הוא אלא את כל הרובעין כולן. וכתב הראב"ד ז"ל דאפשר דטעמא דהאי שיעורא משום דאיכא אפילו ביני זוזי תקלי ואיכא חסירי עד חומשא. ואפשר דהנך תמניא דהלוהו שוה לענין נסכא כהני עשרה דשקיל. ומסתברא לי דכיון דלא זילא פירי ולענין פירי לא משתרשי ליה, נסכא נמי עד חומשא כ"ע בכל כי הא מוזלי וליכא משום רבית. וכתב הרי"ף ז"ל דהאי שיעורא בין להוסיפו בין לפיחתו, דאי פיחתו עד חומשא נותן לו מטבע היוצא, אבל טפי נותן לו כשיעור המטבע שהלוהו. והראב"ד ז"ל כתב דלענין פחתו ליכא למיחש להאי שיעורא, דכיון דקי"ל כרב דנותן לו מטבע היוצא באותה שעה אפילו פחת כמה נותנין לו ופטור, שלא הקפידו בתוספת בין חומש ליתר מחומשא אלא משום איסור רבית, אבל בפחות אין בו הפרש, ע"כ. וכבר כתבנו שהרב ז"ל פסק כשמואל ובדאית ליה אורחא למישן כרב נחמן:

24. ספר שערים מצוינים בהלכה

אי מחמת טיבעא זיל מנכינן ליה. כתב
בחזו"א (סי' יז-לא) אם הוסיפו או פיחתו
על המטבע, וזילי או אייקר פירי דמוסיף או
מנכה, חשבינן חשבון יוקרא וזולא בשעה
שנשתנה המטבע, ולא כשעת הלואה, כיצד
לוה הימנו שקל והיו חמש סאין בשקל,
והוקרו חטים ועמדו ד' סאין בשקל, ונשתנה
המטבע ונפחת משקלו וניתן ג' סאין בשקל,
בשביל שנפחת המטבע רביע, נותן ונשקל
ושליש, ויוכל לקנות ד' סאין.

✓ ולענין המטבעות בזמנינו, דאין להם שיווי בחומרים כלום, רק שהם כשטר על אוצר הממשלה, וכשנפסלו אינם שוים כלום, עי"ש בחזו"א דבזה אפילו לזה סתם אם נפסלו ואינם מטבע, חייב ליתן לו מטבע היוצא, דלא חשיב כהוול, דלא היה לו רק צורה והצורה נאבדה כולה, ואם מטבע החדש נפחת, מפני שאין נותנים לו אמון כמו שהיה להם אמון במטבע הראשון, אז חשיב כנפחת, ואם הוקרו פירי בשביל זה, אז חשבינן למטבע החדש כמטבע שנפחת, וצריך להוסיף למלוה את הפחת.